

LIUDMILOS PETRUŠEVSKAJOS „DIRBTINĖ“ RUSŲ KALBA KAIP IŠŠŪKIS VERTĖJUI. LINGVISTINIŲ PA- SAKAIČIŲ ПУСЬКИ БЯТЫЕ VERTIMAI

Inga Mitunevičiūtė

Vilniaus universitetas

1. Nešvalos sumurdę

Liapaliojo Mukutė su mukučiukais po laulėkymę ir žio Kirlėmė, ir šniaukia:

– Mukučiai, mukučiukai, Kirlėmė!

Mukučiai priliapėjo ir kirlėmę sušlemščiavo. Ir apsimarliūzijo.

O Mukutė šniaukia:

– Ojė, ojė! Kirlėmė tai neniarniukė!

Mukučiai Kirlėmę išpliovė.

Kirlėmė pasibrrr, susičiupt ir striuko iš laulėkymės.

O Mukutė šniaukia:

– Mukučiukai, kirlėmės nešlemčiuojamos, kirlėmės gygios ir oi-oi neniarniukės. Nuo kirlėmių marliūzijasi.

O Kirlėmė iš laulėkymės šniaukia:

– Mukučiai apsimarliūzijo! Mukučiai apsimarliūzijo! Oi necacos! Nešvalos sumurdę!¹

¹ Originalas: Л. Петрушевская, *Дикие животные сказки. Морские помойные рассказы. Пуськи Бятые*, С.-Петербург: Амфора, 2008, с. 359:

«Пуськи Бятые»

Сяпала Калуша с калушатами по напушке и увазила Бутявку, и волит:

– Калушата, калушаточки, Бутявка!

Калушата присяпали и бутявку стрякали. И подудонились.

А Калуша волит:

– Оее, оее! Бутявка-то некузявая!

2. Burliukas

I dalis

Liapaliojo Mukutė su Pomiuku po laulėkymę ir žio Pūvala. O Pūvala šlemščiavo kirlėmę.

O Mukutė šniaukia:

– Kisiu Misiu, Pūvala!

O Pūvala nei kisiu, nei misiu, bet šlemščiuoja kirlėmę. Pusė kirlėmės Pūvalos žiauktuose, pusė barakštyne smurda.

O Pomiukas šniaukia:

– Mukute, Pūvalos, kurios šlemščiuoja kirlėmės, „kisiu-misiu“ nešniaukia, kitaip kirlėmės iš žiauktų iškliunka.

O Mukutė šniaukia:

– O per žiauktus? Už necacumą?

Ir – bzdon! – Pūvalai per žiauktus.

Pūvala žiauktus išklėjo ir kad užšniaukė:

Калушата Бутявку вычучили.

Бутявка вздрезнулась, сопритюкнулась и усяпала с напушки.

А Калуша волит:

– Калушаточки, бутявок не трямкают, бутявки дюбые и зюмо-зюмо некузявые. От бутявок дудонятся.

А Бутявка за напушкой волит:

– Калушата подудонились! Калушата подудонились! Зюмо некузявые! Пуськи Бятые!».

– Ojèè! Ojèè!

Kirlèmè iš Pūvalos žiauktų iškliuko, pasibr, susičiupt ir striuko iš laulėkymės.

O Mukutė šniaukia:

– Kisiu misiū, Pūvala!

O Pūvala išliapėjo iš laulėkymės ir už laulėkymės šniaukia:

– Kisiu misiū, Pomiukai! O Mukučiai tai ne pomiukaičiai!

II dalis

O Pomiukas šniaukia:

– Mukute, o Mukučiai pomiukaičiai?

O Mukutė žiauktus kad iškljojo ir šniaukia:

– Ou?

Pomiukas striuokt į barakštiną ir oi-oi šniaukia:

– Mukute, o Mukučiai pomiukaičiai?

O Mukutė kad užšniauks:

– Necaca, ojè, taip šniaukti.

O Pomiukas barakštyne kad suburliuos: burlu, burlu, burlu.

O Mukutė šniaukia:

Neburliuok, burliukai. Mukučiai ne pomiukaičiai, o pomiukaitės!²

² Originalas: Петрушевская, с. 360-361:

«Бурлак

Часть 1

Сяпали Калуша с Помиком по напушке и увазили Ляпупу. А Ляпупа трямкала бутявку.

А Калуша волит:

Киси-Миси, Ляпупа!

А Ляпупа не киси и не миси, а трямкает бутявку. Полбутявки у Ляпупы в клямсах, полбутявки по бурдысьям лепешется.

А Помик волит:

–Калуша, Ляпупы, трямкающие бутявок, не волят «киси-миси», а то бутявки из клямс вычучиваются.

А Калуша волит:

– А по клямсам? За некузьявость?

И – бздым! – Ляпупу по клямсам.

Ляпупа разбызила клямсы и как заволит:

Oee! Oee!

3. Nešvalėjai

Liapaliojo Mukutė su Pomiuku po laulėkymę ir šlemščiavo kirlėmes.

Prisišlemščiavo kirlėmių ir na draisky-tis po laulėkymę – tai į barakštinus, tai iš barakštinų, tai po barakštinus mukštels, tai už barakštinų prataropuos.

Tai nunun, tai norėn.

Tai skuokt, tai trinkt.

Kaip paklūkę – draiku draiskosi ir meka:

– Ėjèè! Ėjai! Nešvalos sumurdė! Draiskykitės, šmokiai!

Ir:

– Eufa-eufè!

Ajau Pomiukui šriubeliai skriediniauja.

Jaku ir kirlėmių laulėkymėje nè, o M. ir P., žiūrucus išorbitinę liūlinai, drukčioja, ir prisidrukčiojo iki necacumo.

Pastrioko, liapukes alei laulėkymę išskėtalojo, žiauktus iškljojo: ojèè.

O draiskėsi Mukutė su Pomiuku nuo persišlemščiavimo.

Бутявка из клямс Ляпупы вычучилась, вздрезнулась, сопритюкнулась и усяпала с напушки.

А Калуша волит:

– Киси-миси, Ляпупа!

А Ляпупа усяпала с напушки и за напушкой волит:

– Киси-миси, Помик! А Калушатоки-то не помиковичи!

Часть 2

А Помик волит:

– Калуша, а Калушаточки помиковичи?

А Калуша разбызила клямсы и волит:

– Йоу?

Помик тырнул в бурдысья и волит зюмо-зюмо:

– Калуша, а Калушаточки помиковичи?

А Калуша как заволит:

– Некузьяво, ое, так волить!

А Помик в бурдысьях как забурлькает: бурлы, бурлы, бурлы.

А Калуша волит:

– Не бурлькай, бурлак. Калушаточки не помиковичи, а помиковны!».

Šlemščiudami kirlėmės M. ir P. nenukuokė: kirlėmės irgi prisišlemščiavo neniamniukų barakštynų, kuriuose oi-oi gmo „A-CNS“.

Nuo gmo A-CNS – ojęė kaip skriediniauja.

Ir žiaukuose neniame, ir žiūrukuose strykačiuoja, ir klausukuose šakšmalynė. Ir šriubeliai skriediniauja.

Ir čia Mukutė su Pomiuku žiauktus iškliojo ir kirlėmės iš žniauktų į laulėkymę išpliovė!

T. y. Mukutė su Pomiuku ne šiaip sudriuko.

Kirlėmės, iš žiauktų išpliautos, pasibrė, susičiupt ir striuko iš laulėkymės.

O Mukutė, kirlėmės iš žniauktų turliūbindama, šniaukia:

– O kirlėmės! Gmokus barakštynus čiaumojojantys klumpa iš virščių.

O jau persišlemščiojimas – jaku necaca jaku baibas!

O kirlėmės už laulėkymės šniaukia:

– Kana-ganda-bis, nueit-metamiks! Banč, inč. Nušvalos semurde, nuošvalos sumirde. Šluotos smirdi.

O Mukutė šniaukia:

– Ar paklūkot, kirliamės. Nežnioja „nešvalos sumurde“ prašnaršėti, vėkūtlos. Neš-va-los su-mur-dė! Nešvalos!

O kirlėmės šniaukia:

– Nšvl smr. Brrl-blpl, šviso nešvalėjai.³

³ Originalas: Петрушевская, с. 385-386:

«Пуськинисты

Сяпали Калуша с Помиком по напушке и трямали бутявок.

А натрямкавшись бутявок, К. и П. ну шаяться по напушке – то к бурдысьям, то от бурдысьев, то по-над бурдысьями счиркнут, то по-за бурдысьями проскробят.

То втырь, то оттырь.

То вях, то всбых.

Как облампылы – шаем шаются и бирят:

Šiuos tekstus pavadinau lingvistinių pasakaičių vertimais.

Tačiau pati lingvistinių pasakaičių sąvoka, jų vertimo problemos vertos išsamnesnio aptarimo, kurį ir pateikiu šiame straipsnyje. Jame klausiu: kodėl tai vadinu vertimu? ar tokie vertimai išvis įmanomi ir ko reikia, norint išversti lingvistines pasakaites? kokia lingvistinių pasakaičių vertimo specifika?

Bet pirmiausia norėčiau pristatyti viso lingvistinių pasakaičių ciklo *Пуськи Бятые* autorę rusų rašytoją Liudmilą Petruševskają.

L. Petruševskajos talentas – visapusiš:

– Эе! Эвай! Пуськи бятые! Шайтесь, индякие!
И:

– Эфан-эфоэ!

Ажник кукушно у Помика с гвинта чипит.

Ужо и бутявок никст на напушке, а К. и П., блуки вымзивши на отпень, хвиндиляют, и дохвиндилялись до некузавости.

Обезвалдели, сяпалки распиндюрили втырь по напушке, клямсы разбызили: ое.

А шаялись-то Калуша с Помиком от перетряма.

Трямкая бутявок, К. и П. не допрели: бутявки тож натрямкались некузавых бурдысьев, в коих зюмо-зюмо быра «А-CNS».

А от быра А-CNS – ое как чирит.

И в клямсах нетырно, и в блуках сыкает, и в пшах гандибобель. И кукушно гвинтит.

И тут Калуша с Помиком клямсы разбызили и бутявок из клямс вычучили на напушку!

Т. е. Калушу с П. выпырнуло не по-индячки.

Бутявки ж, из клямс вычучившись, вздрезнулись, сопритюкнулись и усяпали с напушки.

А Калуша, отбябывавши бутявок с клямс, волит: О бутявки! Трямкающие бырные бурдысья – сгрохиваются с курчаток.

А уж перетрям – аки некузав аки мырдяв!

А бутявки за напушкой волят:

– Кана-ганда-бис, пайти-метамикс! Банч, инч. Поськи бетые, паськи бутые. Песьки бырые.

А Калуша волит:

– Чи облампылы, бутявищи. Не зямут пробамболить «пуськи бятые», кайодлы. Пу-сь-ки бя-ты-е! Пуськи!

А бырые бутявки волят:

– Пськ бт. Бррл-блпл, вафшшэ пуськинисты».

ji piešia, kuria animacinius filmukus, rašo scenarijus, proza, poeziją, dramą, dainuoja, domisi kitų šalių kultūromis ir kalbomis. Savo skaitytojų rašytoja yra vertinama nevienareikšmiai – jos kūryba sukelia ir besąlygiškų pagyrimų, liudijančių skaitytojų meilę, ir neįveikiamą priešišumą.

Ilgą laiką leidėjai ir kritikai rašytoją ignoravo. L. Petruševskaja prisiminimuose prisipažino, kad jos rankraščiai „klajojų“ iš vienos redakcijos į kitą, taip ir nesulaukdami atsako⁴. Praeito amžiaus septintojo dešimtmečio viduryje rašytoja ėmėsi kurti apsakymus, pirmasis – „Klaris istorija“ – buvo išleistas 1972 metais. Pirmoji jos pjesė „Muzikos pamokos“ buvo pastatyta Maskvos valstybinio universiteto mėgėjiškame teatre 1973 metais (režisavo R. Viktiukas). A. Dyrđinas ir D. Rykova knygoje „XX amžiaus 6 dešimtmečio – XXI amžiaus pradžios rusų proza. Nuo pasaulėžiūros prie poetikos“ pasakoja apie sunkią L. Petruševskajos kūrybos kelio pradžią: „Vos pirmiesiems rašytojos apsakymams ir pjesėms pavyko „prasibrauti“ pas skaitytojus (7-ojo dešimtmečio pradžioje), Petruševskajos adresu pasipylė kritikos kruša, ji buvo kaltinama ne kuo kitu, o literatūrine „černucha“ ir vos ne karūnuojama tos „černuchos“ pradininke. Petruševskajos proza buvo suvokiama kaip „natūralistinė“, virtuvės skandalus ir buitinę šneką atkurianti „magnetofono tikslumu“⁵.

⁴ Л. Петрушевская, «Лекция о жанрах», *Л. Петрушевская, Десятый том*, Москва: Эксмо, 2003, с. 318-331, <http://www.litkarta.ru/russia/moscow/persons/petrushevskaya-l/>

⁵ А. А. Дырдин, Д. В. Рыкова, *Русская проза 1950-х – начала 2000-х годов: от мировоззрения к поэтике. Учебное пособие*, Ульяновск: УлГТУ, 2005, с. 109.

Svarbiausi rašytojos kūriniai buvo išleisti tik vadinamosios perestroikos metais: apsakymas „Savas ratas“ – 1988 m., antiutopija „Naujieji Robinzonai“ – 1989 m., apysaka „Laikas naktis“ – 1992 m. Dabar Petruševskaja noriai publikuojama, jai skiriamos literatūros premijos (Bukerio literatūros premija, Puškino literatūros premija, literatūros premija „Triumpf-2002“ ir kt.).

Svarbiausia rašytojos kūrybos tema – moters likimas. Ji griaua utopijas ir mitus apie šeimą, meilę ir visuomenę, vaizduoja gyvenimo baisumus, purvą, pagiežą, kančias ir laimės negalimumą. Rusų rašytojo, žurnalisto, poeto ir scenarijų kūrėjo Dmitrijaus Bykovo nuomone, visa tai vaizduojama taip hiperrealistiškai, kad kartais sukelia šoką, bet Petruševskajos kūrinių keliamas šokas turi mobilizuoti visas žmoгіškąsias jėgas⁶. Petruševskajai būdinga rašyti „stipriai. Trumpai. Kietai“⁷. Ji rašo trumpus apsakymus, dažniausiai užimančius du tris puslapius, tačiau pavadinti juos „trumpais“ sunku, nes gyvenimo juose labai daug, ir jis labai talpus. Pažįstant šios rašytojos stilių nestebina tai, kad vienintelis teigiamas jos kūrybos veikėjas, tiksliau, veikėja, yra lėlė Barbė. Juk ji negyva ir jai svetimos visos žmonių „beprotybės“.

Pasakose atrandame tą šviesą, kurios bent spindulėlio pasigendame rašytojos prozoje ir dramaturgijoje. Petruševskaja teigia pasakas pradėjusi rašyti dar anksčiau nei apsakymus, kai jos sūneliui buvo vos metukai ir jis ėmė reikalauti pasakų. Tačiau užrašinėti jas Petruševskaja pradė-

⁶ Д. Быков, «Рай уродов», *Огонек*, 1993, №18.

⁷ А. Михайлов, «Ars Amatoria, или Наука любви по Л. Петрушевской», *Литературная газета*, 1993, № 37.

jo tik maždaug po penkerių metų. Pirmoji pasakų knygelė leidyklos stalčiuose pragu- lėjo 30 metų, bet taip ir nebuvo išleista⁸.

Rašytoja pasakoja, kad kiekviena pasa- ka buvo improvizacija, „gulinčios publi- kos“ (vaikų ir anūkų) reikalavimas. Petru- ševskaja negalėdavusi skaityti jiems nieko „įprasto“, nes pati užmigdavusi anksčiau už savo vaikus ir anūkus, ir kiekvieną kartą kurti pasakas jai buvę be galo įdomu. Tuo galima paaiškinti „dvigubą“ Pe- truševskajos pasakų adresatą: „Apskritai aš rašiau pasakas vaikams, bet mano už- duotis nuo pat pradžių buvo, kad suaugęs, skaitantis jas vaikui prieš miegą, pirmiau neužsnūstų pats. Kad močiutei, mamai ir tėčiui taip pat būtų įdomu. Todėl pasakose vaikams aš paslepiu ir sudėtingesnius da- lykus, kad skirtingi žmonės juos suprastų skirtingai“⁹.

L. Petruševskajos pasakas galima su- skirstyti į tris grupes: tai – „tikros“ pasa- kos, visu kuo primenančios stebuklines pa- sakas, tik turinčios šiuolaikinį kontekstą, gyvūnų pasakos, primenančios pasakėčias be moralo, ir lingvistinės pasakos.

Rašytojos lingvistinių pasakaičių ciklo *Пуськи Бятыя* pristatymą reikėtų pradėti nuo rusų kalbininko Levo Ščerbos pami- nėjimo. XX amžiaus 4 dešimtmetyje jis atliko lingvistinį eksperimentą – sugalvojo „dirbtinę“ frazę, kuri skambėjo kaip „ru- siška“. Visos šaknų morfemos joje buvo pakeistos beprasmiais garsų deriniais, ta- čiau bendra prasmė – aiški: *Глокая куздра штеко будланула бокра и кудрячит бокрѣнка* (lietuviškai ši frazė tradiciškai verčiama šitaip: *Glokioji kūzdra štėkiai*

*pabudlino bokrą ir kurdinėja bokriuką*¹⁰, tačiau aš su tokiu vertimu nesutinku, apie tai kalbėsiu truputį vėliau). Būtent tokia kalba, kurią demonstruodamas L. Ščerba aiškino savo studentams, kaip veikia kal- bos sistema ir kokį vaidmenį joje atlieka gramatika, parašytas lingvistinių pasakai- čių ciklas *Пуськи Бятыя*. Tai liudija ir Pe- truševskajos pavartota intertekstuali citata: «– А Щерба, – бирит Калуша, – огдысь- егдысь нацирикал: “Глокая куздра кудланула бокра и кудрячит бокрѣнка”» («Про глокую куздру и бокрѣнка»)¹¹.

Pati autorė taip aiškina šio ciklo atsi- radimą: „Kalbant apie pasakas *Пуськи Бятыя*, buvo taip: Drambliui Natašai buvo metukai, ir ji jokių pasakų nesupra- to. Dainavo jai mama, dainavo, o kartą (Dramblys Nataša stačiomis karksojo lo- velėje) mama pagalvojo ir nusprendė pa- pasakoti jai pasaką jos pačios kalba. Ir pra- dėjo: “Liapaliojo Mukutė po laulėkyme. Ir žio Kirlėmė”. Ir Dramblys Nataša suprato, susijuokė ir prisėdo klausytis“¹².

Pirmiau nei kalbininkas L. Ščerba tokią išgalvotą kalbą savo kūrinyje pavartojo anglų rašytojas Lewis Carrollis. Maždaug 1855 metais jis sukūrė eilėrašį „Taukšlys“, kurį galime rasti knygelėje „Alisa Veidro- džio karalystėje“, jis lietuviškai skamba taip (vertė K. Grigas):

Lankšliaują buikai pietspirgai
Sau grąžtėsi ant pieplatės;
Greit rainelaši šluotpūkai,
Šmūlydę čiukai švilpčiaublės.¹³

¹⁰ <http://arno1251.livejournal.com/301421.html>

¹¹ Mano vertimas skamba taip: „– O Ščerba, meka Mukutė, – kudu kartu paskrebeno: „Gloki kūzdra paku- dlino bokrą ir kurdinėja bokriuką“. – *I.M.*

¹² Петрушевская, с. 7.

¹³ L. Kerolis, *Alisa Stebuklų šalyje ir Veidrodžio ka- ralystėje*, Vilnius: „Vyturys“, 1991, p. 121.

⁸ Петрушевская, Лекция о жанрах.

⁹ Ibid.

Dar anksčiau, 1790 metais, rusų rašytojas Aleksandras Radiščevas savo knyga „Kelionė iš Peterburgo į Maskvą“ pradėjo epigrafu: «Чудище обло, озорно, огромно, стозевно и лайй». Ši frazė normalia rusų kalba skambėtų maždaug taip: «Чудовище тучное, гнусное, огромное, со ста пастями и лающее»¹⁴ (Pabaisa riebi, bjauri, didžiulė, su šimtu nasrų ir lojanti.)

Taigi L. Petruševskaja tęsia gana seną tradiciją, kurios atstovais galima laikyti rusų rašytojus futuristus Aleksejų Kručionychą, Velimirą Chlebnikovą, Vasilijų Gnedovą, Aleksandrą Tufanovą, Ilją Zdanovičių, Jurijų Marą, taip pat oberiutus (D. Charmsą, A. Vedenskį, N. Zabolockį, K. Vaginovą ir kt.).

Dabar grįšiu prie straipsnio pradžioje suformuluotų gairių ir aptarsiu kalbos žaidimų (lingvistines pasakaites laikau viena iš kalbos žaidimų atmainų) sąvoką.

Terminas „kalbos žaidimai“ priklauso Ludwigui Wittgensteinui, kuris pirmą kartą pavartojo jį 1953 metais. Tačiau dar anksčiau, 1938 metais, traktate „Homo Ludens“ Nyderlandų mokslininkas Johanas Huizinga tyrė žaidimo fenomeną ir atskleidė universalią jo reikšmę žmonių civilizacijai, o ypač vienam iš svarbiausių jos reiškinių – kalbai.

J. Huizinga mini „vieną seną mintį, liudijančią, jog jeigu apmąstytume iki galo viską, ką žinome apie žmogaus elgesį, jis pasirodytų mums tik žaidimas“¹⁵. Mokslin-

inkas pabrėžė, kad žaidimas senesnis nei kultūra, nes jau gyvūnai žaidžia, tai daugiau nei vien fizinė ar psichinė reakcija, tai „kupina prasmės funkcija“¹⁶. Žaidimas yra geriausias žmogaus logiką peržengiančio egzistavimo kosmose įrodymas, nes tai kažkas nematerialaus, išsiveržiančio už fizinės egzistencijos ribų, ko negalima paneigti. Žaidimo negalima „pamatuoti“ jokiais opozicijomis: nei *išmintis* – *kvailybė*, nei *tiesa* – *melas*, nei *gėris* – *blogis*. Žaidimo negalima pavadinti nerimtu. Žaidimas yra pats vienas, pats sau ar pats su savimi: „Keistu būdu žaidimo sąvoka lieka nuošaliai nuo kitų intelekto formų, kurioomis mes galėtume išreikšti visuomeninio ir dvasinio gyvenimo struktūrą“¹⁷. Pagrindiniai žaidimo požymiai pagal J. Huizingą: 1. Žaidimas yra laisvas veiksmas; 2. Žaidimas yra išėjimas iš „tikro“, „kasdienio“ gyvenimo į trumpalaikę veiklos sferą, kuri netenkina jokių žmogaus poreikių, o tik įvairina gyvenimą ir taip nutraukia „amžiną“ elementarių žmogaus poreikių tenkinimo procesą; 3. Uždarumas, atsiribojimas – jis visada vyksta tam tikroje ribotoje erdvėje ir tam tikru aiškiai nustatytu laiku; 4. Kiekvienas žaidimas turi savo taisykles, kurios yra privalomos ir neginčijamos, o kas drįsta jas ginčyti – iškrenta iš žaidimo; 5. Žaidimo suburtų žmonių grupė ir po jo yra linkusi išlaikyti savo bendrumą; 6. Dauguma terminų, kuriais apibūdinamas žaidimas, atkeliavo iš estetikos srities.

J. Huizingos nuomone, žaidimą galime aptikti beveik visuose pirmapradžiuose žmogaus veiklos pasireiškimuose, pirmiausia kalboje: „Bet kuri abstrakti išraiš-

¹⁴ Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений. Автор-составитель В. Серов, Москва: «Локид-Пресс», 2003, <http://bibliotekar.ru/encSlov/23/81.htm>

¹⁵ Й. Хейзинга, *Homo Ludens: Статьи по истории культуры*, Москва: Прогресс-Традиция, 1991, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Heiz/index.php

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

ka yra kalbos įvaizdis, bet kuris įvaizdis yra ne kas kita, kaip žodžių žaidimas¹⁸.

Terminą „kalbos žaidimai“, kaip jau minėjau, pirmas pavartojo L. Wittgensteinas savo veikale „Filosofiniai tyrinėjimai“, kuriame kalbos vartojimą vienoje ar kitoje situacijoje vertina žiūri kaip tam tikrą „kalbos žaidimą“. Būtent kalbos žaidimai sieja mūsų kalbą su pasauliu; per juos mes suvokiame kalbos raiškų prasmę. Kalbos žaidimų įvairovė yra begalinė, o žodžiai reiškia tai, ką jie reiškia konkrečiame kalbos žaidime; vadinasi, nėra kitos reikšmės, kurią jie galėtų turėti¹⁹. (Šie teiginiai bus labai svarbūs verčiant kalbos žaidimus).

Rusų mokslininkas V. Sanikovas knygoje „Rusų kalba kalbos žaidimo veidrodyje“ teigia, kad „kalbos žaidimas – tai nukrypimas nuo normos, kažkas neįprasta“²⁰. Jis išvardijo tokias kalbos žaidimų funkcijas: kalbos žaidimai padeda perprasti kalbą, atlieka kalbos kūrimo funkciją ir taip turtina kalbą, lavina kalbą ir mąstymą, taip pat atlieka savęs ir pašnekovo pralinksminimo bei savęs teigimo funkciją (leidžia patirti malonumą dėl savo intelekto ir aptikti spragų kito intelekto), būdami antinorma, jie padeda nustatyti normą. Pasak V. Sanikovo, kalbos žaidimas – tai „pasaulio, kaip sąlyginės, ženklinės (o ne praktinės) formos, suvokimas“²¹. Tuo kalbos žaidimai artimi menui.

Manau, kalbos žaidimus, ypač lingvistines pasakaites, galima pavadinti autoriaus

¹⁸ Ibid.

¹⁹ R. Pavilionis, „Liudvigas Vitgenšteinas ir jo kalbos filosofija“, *L. Vitgenšteinas, Rinktiniai raštai*, Vilnius: „Mintis“, 1995, p. 18-19.

²⁰ В. З. Санников, *Русский язык в зеркале языковой игры*, Москва: Языки русской культуры, 1999, с. 13

²¹ Ibid, с. 14.

pergale, kalbos įveika. Tokiu atveju šios pergalės vertimas – dviguba pergalė. Kaip ją pasiekti ir ar tikrai galima tai vadinti vertimu?

U. Eco knygoje „Pasakyti beveik tą patį“ pateikė tokį vertimo apibrėžimą: „Taigi versti – tai suprasti vienos ar kitos kalbos vidinę sistemą bei ta kalba parašyto teksto struktūrą ir sukonstruoti tokią teksto sistemą, kuri tam tikra prasme gali analogiškai paveikti skaitytoją – tiek semantiniame ir sintaksės lygmenyse, tiek stiliaus, metro ir garsų simbolikos lygmenyse – paveikti emociškai taip, kaip to siekė originalo tekstas. Sakau „tam tikra prasme“ dėl to, kad kiekvienas vertimas suponuoja tam tikrus „pakraštinius“ netikslumus, išsidėsčiusius aplink tikslumo branduolį, bet branduolio ir pakraščio laukų išsidėstymas ir santykis priklauso nuo vertėjo tikslų“²².

Vadovaudamasi šiuo teiginiu aš drąsiai kūriau (tikraja šio žodžio prasme) naują kalbą pagal lietuvių kalbos pavyzdį (taip, kaip L. Petruševskaja kūrė savo kalbą pagal rusų kalbos pavyzdį). Mano sukurta kalbą, manyčiau, turėtų suprasti kiekvienas lietuvių kalbos vartotojas, ypač maži vaikai. Ši kalba pagrįsta kalbos sistemos jautimu, kuri nesąmoningai nešiojamės sąvyje nuo pat gimimo.

Sukurti tokią kalbą mane privertė dviejų strategijų, kurias išvelgiau kaip galimas verčiant lingvistines pasakaites, apmąstymas. Pirmąją pavadinau rusiško teksto lituanizavimu. Taip pasielgė L. Ščerbos frazės vertėjai, tiesiog sulietuvindami atitinkamus rusų kalbos žodžius, taip iš

²² У. Эко, «Сказать почти то же самое. Опыты о переводе. Фрагменты книги». Пер. А. Коваль, *Иностранная литература*, 2005, № 10.

Глокая куздра штеко будланула бокра и кудрячит бокрѣнка išėjo *Glokioji kūzdra štėkiai pabudlino bokrą ir kurdinėja bokriuką*. Mano nuomone, toks vertimas labiau panašus į transliteraciją nei į tikrą vertimą, nes skaitytojams ši frazė lieka tuščia – nebelieka semantikos, nekyla asociacijų, bendriniai daiktavardžiai tampa tikriniais ir praranda prasmę. Skaitytojui toks tekstas tampa neįdomus, jis nieko nesako.

Pasirinkau kitą strategiją – kalbos žaidimo, naujų žodžių išgalvojimo, senų iškraipymo (gerąja prasme), asociacijų kėlimo, retų ir dialektinių žodžių vartojimo, melagingos semantikos išgalvojimo kelią. Svarbiausia man buvo tas emocinis poveikis, apie kurį rašė Eco. Taip pat stengiausi išlaikyti (kiek tai įmanoma) analogiškus

originalui žodžių darybos būdus. Čia nenauginėsiu pavyzdžių, nes kiekvienu atveju tai – atskira maža žodžio kūrimo istorija, tai užimtų daug laiko ir vietos. Mano darbo rezultatas – viso lingvistinių pasakaičių ciklo vertimas, kelių vertimų pavyzdžiai pateikti šio straipsnio pradžioje.

Šiame straipsnyje stengiausi parodyti L. Petruševskajos lingvistinių pasakaičių ciklo *Пуськи Бятыє* kontekstą, sukūrimo aplinkybes ir vertimo problemas bei subtilybes. Liko daug ginčytinų teiginių, tačiau ginčas yra sveikintinas dalykas. Mano tikslas buvo atlikti lingvistinį eksperimentą, praplėsti vertimo galimybes (tuo labiau kad lietuvių literatūroje tokių bandymų pavyzdžių bent aš išvis nežinau). Rezultatą galite vertinti jūs.

«ИСКУССТВЕННЫЙ» РУССКИЙ ЯЗЫК ЛЮДМИЛЫ ПЕТРУШЕВСКОЙ КАК ВЫЗОВ ПЕРЕВОДЧИКУ. ПЕРЕВОД ЛИНГВИСТИЧЕСКХ СКАЗОК ПУСЬКИ БЯТЫЕ

Инга Митунявичюте

Р е з ю м е

Статью предваряет перевод на литовский язык трех текстов Людмилы Петрушевской. Далее следует характеристика писательской манеры Петрушевской, определяется жанровое своеобразие сказки в ее творчестве, описываются истоки и особенности цикла лингвистических сказок *Пуськи Бятыє*. Особое внимание уделяется раскрытию понятия языковая игра, функциям этой категории и перево-

ду одного из видов языковой игры – лингвистических сказок. В статье ставится вопрос о том, можно ли перевод языковых игр считать настоящим переводом и какова специфика подобного перевода; рассматриваются две возможные стратегии перевода лингвистических сказок Петрушевской, достоинства и недостатки каждой из них, а также мотивируется предпочтение одной из стратегий.

Получено: 2010, август
Принято: 2010, сентябрь

Адрес автора:
Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius Lietuva
E-mail: ingulialt@mail.ru